Як уродженець Буковини став німецьким Карузо

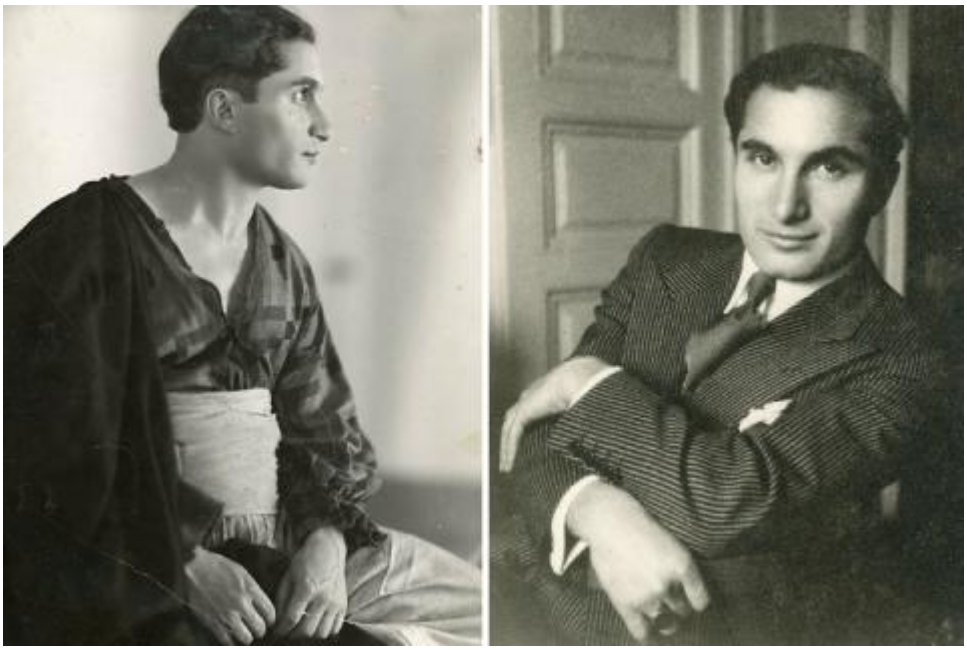

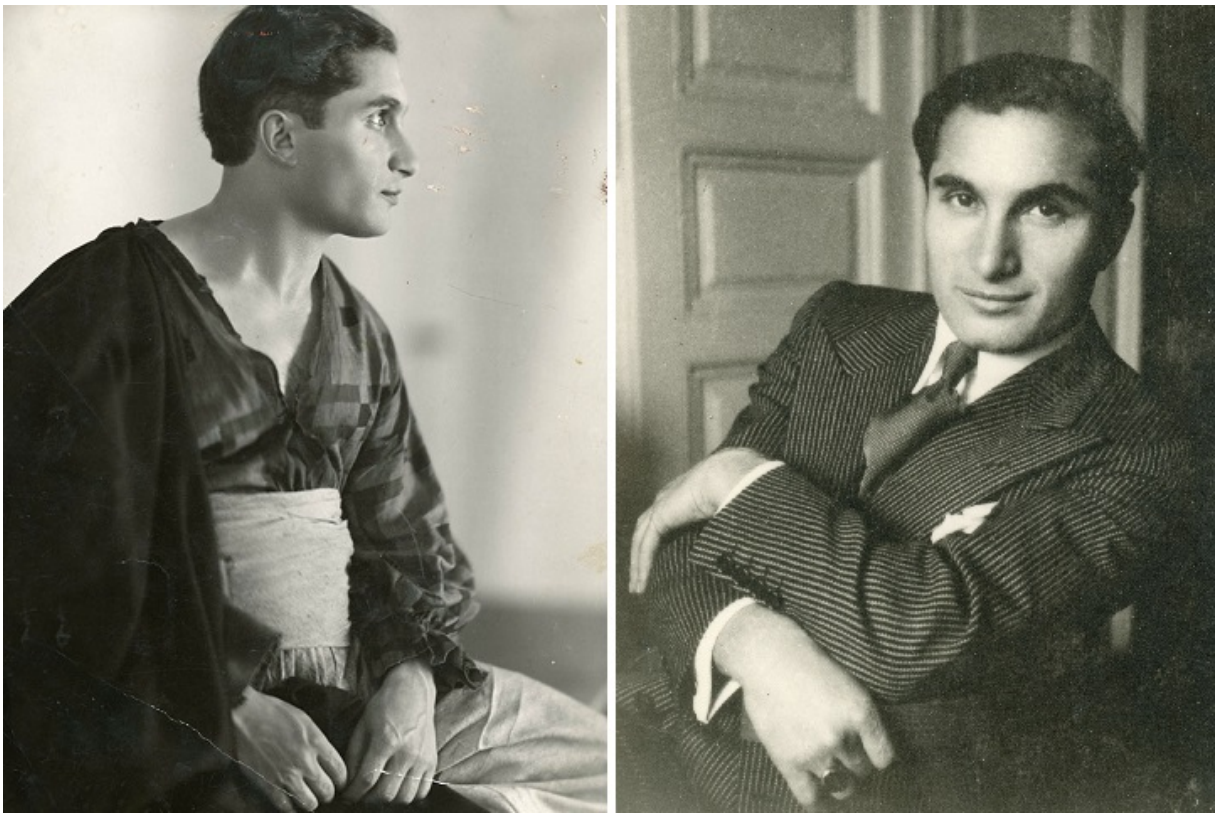

Йозеф Шмідт. Фото: josephschmidt-archiv.ch

4 травня 1904 року в буковинському містечку Давидівка народився співак, якого називали і єврейським, і німецьким, і «кишеньковим» Карузо.

Після переїзду сім'ї до Чернівців хлопчик почав займатися музикою, в 12 років був солістом дитячого хору Темпла — головної реформістської синагоги міста, а в 18 почалася його кар'єра кантора. Талант юнака був настільки очевидним, що громада відправила його на навчання до Берліна, де Йозеф вступив до консерваторії і співав у синагозі «Адат Ісраель». У 1926-му йому довелося повернутися на батьківщину, щоби відслужити у військовому оркестрі румунської армії. Після демобілізації кантора знову ангажував чернівецький Темпл, але в 1929-ому Шмідт остаточно переїзжає до Берліну.

У столицю Німеччини співак переїхав за наполяганням дядька — Лео Енгеля, рідного брата матері. Лео був енергійним підприємцем і дуже хотів допомогти племіннику. Втім, старту професійної кар'єри Шмідта допомог випадок. На місцевому радіо готували постановку опери Дж. Меєрбера «Африканка», де виникли проблеми з тенором. Тоді відомий голландський баритон Корнеліс Бронсгіст порекомендував продюсерам запросити молодого тенора Йозефа Шмідта для виконання партії Васко да Гами. На наступний день після трансляції про 25-річного Шмідта заговорив увесь музичний Берлін.

Йозеф Шмідт у шатах кантора

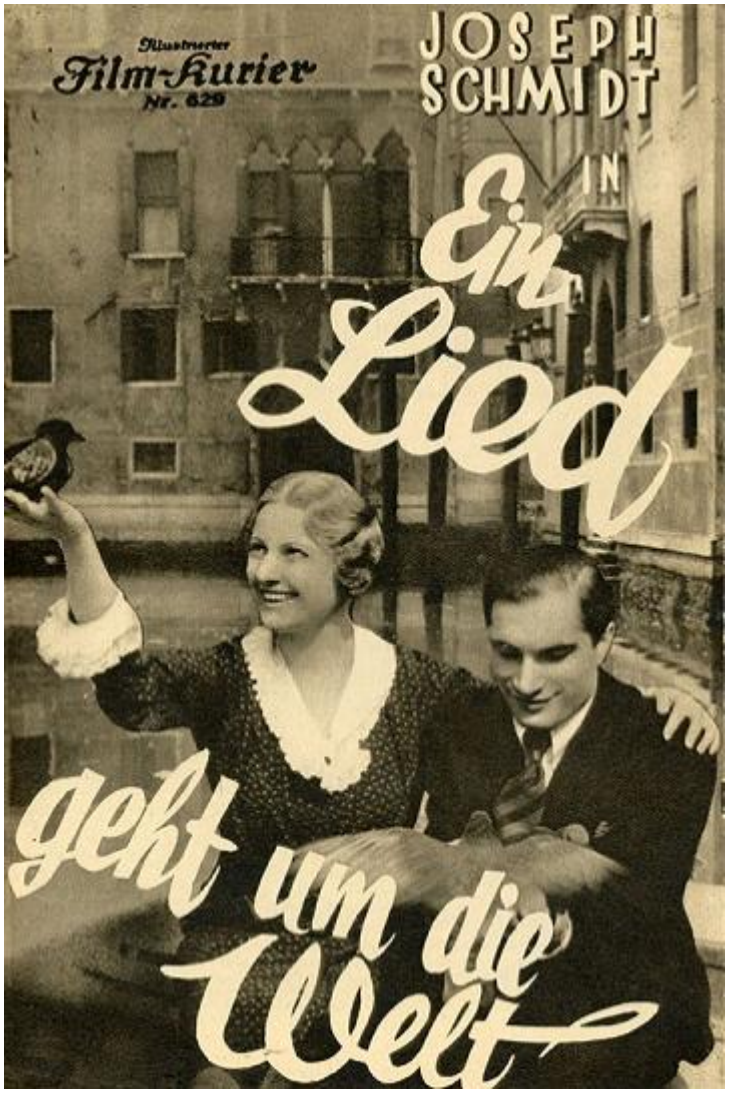

Постер фільму «Пісня йде світом»

За драматичним збігом обставин кар'єрний зліт співака збігається з ростом популярності НСДАП. В 1933 році він уже зірка — жарт чи ні, але за чотири роки роботи на Радіо-Берлін головні партії в 37 постановках! Тиражі його пластинок б'ють рекорди, але, головне — це початок ери звукового кіно і кожен музичний фільм за участі Шмідта приречений на успіх. 9 травня 1933 го на екрани виходить картина «Ein Lied geht um die Welt» («Пісня йде світом»), назву якій дала головна музична тема у виконанні буковинського єврея. Нацисти вже при владі, але заборонити фільм не можуть, хіба що змінити його початкову назву — «Народний співак». Їх можна зрозуміти — єврей у ролі «народного співака» виглядає явним перебором. На прем'єрі присутній сам рейхсміністр пропаганди Геббельс — він обожнює Шмідта й навіть пропонує тому статус «почесного арійця».

Недовго думаючи, того ж року співак покидає Німеччину, їдучи до Відня. Він продовжує зніматися в кіно (вже австрійського виробництва), гастролює по Європі, а в 1934-му дає концерти в Тель-Авіві, Єрусалимі й Хайфі, виконуючи, у тому числі, єврейську літургійну музику. У 1937 році він кілька місяців провів у США, виступаючи в Нью-Йорку (6 виступів у Карнегі-Холл) і Сан-Франциско. «У цьому році ми стали свідками двох чудес світу: відкриття мосту Золоті Ворота та концерту Йозефа Шмідта», — писала одна з каліфорнійських газет.

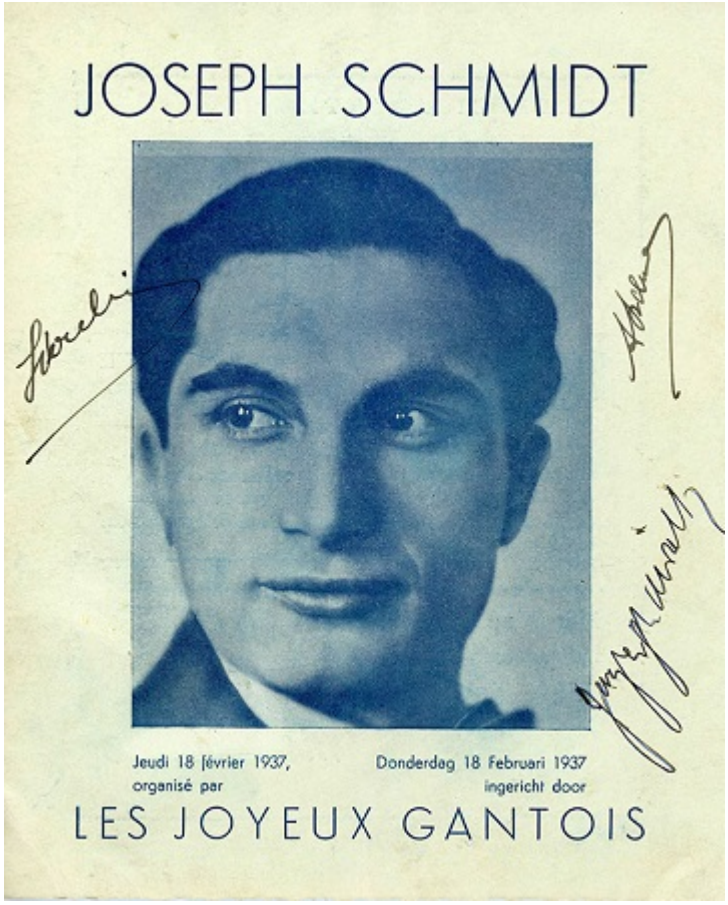

Афіші виступів Шмідта

У Німеччині його ім'я поки що не під забороною, а в 1936 році головна композиція з фільму «Пісня йде світом» ледь не стала неофіційним гімном Олімпійських Ігор в Берліні. До речі, фільм цей користувався великим успіхом у Великобританії («My song goes round the world»), а потім і в США.

Так продовжувалося до 1938 року, допоки Австрія не була анексована Третім рейхом. З Відня до Лондона втікає постійний автор Шмідта — композитор Ганс Май, і близький друг Йозефа — видатний тенор, єврей по батьковій лінії Річард Таубер. Їде і Йозеф Шмідт. Але куди? До Бельгії. Знову виступи, концерти, голландська радіостанція в Гілверсумі, яка веде трансляцію на всю Європу, записи в компанії Odeon/Parlophon. У Бельгії й у сусідній Голландії пластинки Шмідта користуються незмінним успіхом.

Апофеоз цього успіху — виконання перед гігантською аудиторією пісні «Ik hou van Holland» («Я люблю Голландію»). Композиція стала хітом, а сам Шмідт — майже національним героєм. Тим часом нацистська Німеччина окуповує Бельгію, Голландію й Люксембург, і Шмідт знову змушений бігти — цього разу до Франції. Але ось і Франція капітулює перед Гітлером, після чого співак перебирається у Вільну зону, контрольовану профашистським урядом маршала Петена. Незабаром євреїв починають переслідувати й тут, і Шмідт подає звернення з проханням про в'їзд до нейтральної Швейцарії.

Співак в одному з музичних фільмів. Фото: josephschmidt-archiv.ch

Співак отримує відмову, але робить спробу потрапити в країну з підробленими документами, і йому це вдається. За однією з версій, офіцер прикордонної охорони помітив підробку, але, будучи шанувальником співака, дав добро на перетин кордону. Втім, незабаром Йозефа заарештували як нелегального іммігранта, відправивши в трудовий табір для переміщених осіб Гіренбад. Жителі табору задіяні на фізичних роботах при досить убогому харчуванні. 38-річний тенор скаржиться на біль у грудях, але лікарі приходять до висновку, що він цілком працездатний і просто ухиляється від трудової повинності. Шмідта повертають у табір, де через два дні — 16 листопада 1942 року — він переносить гострий інфаркт і помирає. Поховано видатного співака на єврейської секції кладовища Фрізенберг, в околицях Цюріха. Усі 350 ув'язнених табору були присутні на похоронах, незважаючи на заборону влади. На наступний день на ім'я Шмідта прийшло запрошення на роботу в театр міста Вінтертур, що дозволило б йому легалізуватися...

Чи міг співак уникнути такої долі? Історія точної відповіді не надасть, але ймовірніше всього, що міг. Після гастролей у США і тріумфу в Карнегі-Холл Шмідту запропонували залишитися, але дядько Лео рекомендував повернутися до Європи. Незабаром він відправляється в Чернівці відвідати овдовілу мати (до речі, третину всіх заробітків він завжди відправляв їй). Взагалі, про рідне місто співак не забував, в 1933-му, коли місцева єврейська громада збирала гроші на будівництво лікарні, він спеціально приїхав і дав благодійний концерт.

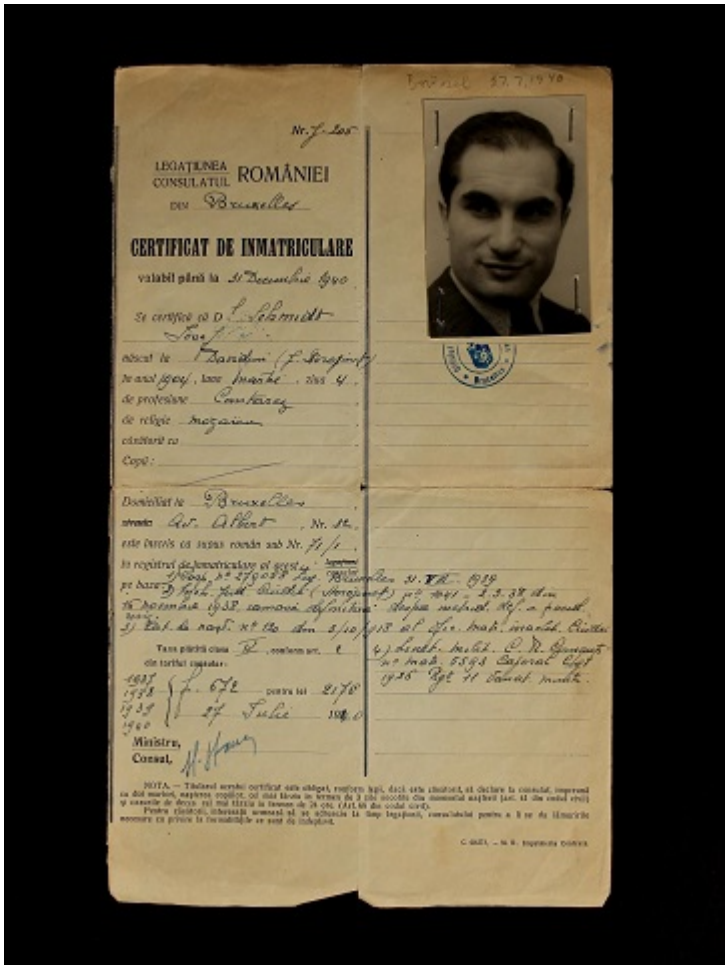
LEGAȚIUNEA
CONSULATUL ROMÂNIEI
DIN Bruxelles

CERTIFICAT DE INMATRICULARE

Ministru,
Consul,

Віза, яка була видана Шмідту консульством Румунії в Брюсселі

Могила співака, Цюріх

У Румунії був шанс перетнути океан, оскільки один із родичів Йозефа мав друкарню й міг забезпечити його будь-якими документами. За такими підробленими документами родич з усією родиною сам покинув палаючу Європу. Коли вже йшла війна, у Шмідта була віза в США. Йому вдалося дістати квиток на один з останніх пароплавів, але при посадці з'ясувалося, що місце кимось зайнято, і Йозеф залишився на березі…

Як я вже казав, Йозефа Шмідта ще за життя називали єврейським Карузо, «кишеньковим» Карузо і т.ін. І це не випадково, оскільки італійський тенор вважається кращим співаком XX століття. Мені доводилося бачити багато топ-5 і топ-10 кращих тенорів минулого століття, усі вони дуже суб'єктивні, але деяке уявлення все ж дають. Серед безлічі імен переважали три: Енріко Карузо, Беньяміно Джильї і Йозеф Шмідт.

У всіх довідниках Йозеф Шмідт визначається як оперний тенор. І це вірно, хоча на оперній сцені він практично не виступав. Природа жорстоко обійшлася з цією людиною. Зріст Шмідта ледве досягав 150 см, звідси й одне з його прізвиськ. При такому зрості навіть наймініатюрніші сопрано височіли над ним. Втім, співак компенсував відсутність сцени роботою на радіо, виступами на концертах і зйомками у фільмах.

На його могилі над зіркою Давида написано «Ein Stern Fallt...» («Зірка впала...») — назва одного з фільмів за участі Шмідта. Я б вигравіював назву іншого його фільму: «Пісня йде світом», аби нагадати любителям музики, що у євреїв був свій співак рівня Карузо на ім'я Йозеф Шмідт.

Веніамін Чернухін, спеціально для «Хадашот»